

DÉL-DUNÁNTÚL OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS HELYZETÉNEK VIZSGÁLATA²⁰

Szűcs Krisztián²

²PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan
Doktori Iskola, Pécs

SUMMARY

Within the framework of the European Union's Social Renewal Operational Programme "TÁMOP" in which the South Transdanubian development opportunities are being researched, we placed special emphasis on the educational and cultural situation which essentially forms the basics of the quality of the human resource. The importance of it is clear as a developing economy can only emerge if professional human resource that can supply and operate the demand is available in the region. The development of an educational system that meets the needs of the economic system has been failed so far. Some examples can prove this statement: the lack of experts had been the reason for new industries not to come to the region. The examination of the educational and cultural situation is also important because the region centres have had long history of education which can be an economic potential as they attract students from other regions.

Kulcsszavak: Dél-Dunántúli régió, oktatás, iskolai végzettség, kultúra, könyvtárak

1. BEVEZETÉS

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar által végzett TÁMOP kutatás a Dél-Dunántúl gazdasági erőforrásainak vizsgálatával és annak feltárásával foglalkozik. A kutatás első fázisában a régió erőforrásainak feltérképezése történt. A helyzetfelmérés során többek között felmértük Dél-Dunántúl oktatási és kulturális helyzetét is. A két terület fontosságát az indokolja, hogy a korszerű gazdaság igényeivel összhangban kell lennie az oktatási rendszernek is, hogy képzett szakemberek kerüljenek ki a munkaerőpiacra. A régió nem túl jó adottságai megnehezítik az oktatási rendszer fejlesztését, amiben szerepet játszik a településszerkezet, valamint a rossz közlekedési infrastruktúra is. Mivel a régió megyei központjai jelentős oktatási és kulturális múlttal rendelkeznek, ezért vonzó képzési lehetőséget jelentenek a más térségből jövő hallgatók számára. Dél-Dunántúl kultúrtörténeti értékei az országban kiemelkedőek, ami idegenforgalmi vonzerőt és egyben jelentős gazdasági alapot jelent a térségnek. Ezek azok az okok, ami miatt az oktatási és a kulturális tényezőket a gazdasággal azonos szinten kezeljük.

2. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ TELEPÜLÉSSZERKEZETE

Az oktatási és kulturális helyzetet kialakulásában meghatározó szerepe van a térség településszerkezetének is. A régió három megyéjében (Baranya, Somogy, Tolna) összesen 25 kistérség és 655 település helyezkedik el. A térség településhálózata jellemzően aprófalvas szerkezetű. A városi népesség aránya 58,8%, ami elmarad a 69,4%-os országos átlagtól. A népsűrűség is a Dél-dunántúli régióban a legalacsonyabb 67 fő/km², ami lényegesen kevesebb az országos 108 fő/km²-es átlagnál. (1. táblázat) Meg kell még említeni a népesség természetes fogyását (5,8%), ami a legnagyobb az országban. (Buday-Sántha A. 2011)

²⁰ A tanulmány a TÁMOP-4.2.1. B-10/2/KONV-2010-0002, A Dél-Dunántúli régió egyetemi versenyképességének fejlesztése projekt, Dél-Dunántúl gazdasági erőforrásainak feltárása és fejlesztési lehetőségek meghatározása c. alprojekt keretében készült. Kutatás vezetője: dr. Buday-Sántha Attila

1. táblázat: Dél-dunántúli régió általános jellemzői

	Terület (ha)	Ország területének %-ban	Lakosság (fő)	Ország népségének %-ban	Településszám (db)	Ország településeinek %-ban	Népsűrűség (fő/km ²)
Baranya megye	442960	4,76%	393758	3,93%	301	9,48%	88,89
Somogy megye	603586	6,49%	320578	3,20%	245	7,72%	53,11
Tolna megye	370323	3,98%	233650	2,33%	109	3,43%	63,09
Dél-Dunántúl	1416869	15,23%	947986	9,47%	655	20,64%	66,91
Magyarország	9302744	100%	10014324	100%	3174	100%	107,64

Forrás: KSH Évkönyv (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Ha a régió gazdasági helyzetét nemzetközi szinten szeretnénk meghatározni, akkor azt mondhatjuk, hogy az Európai Unió 271 NUTS-2 régiója közül a Dél-dunántúli régió a gazdasági teljesítménye alapján a 253. A 25 kistérség közül 18 hátrányos helyzetű és ebből pedig 9 a leghátrányosabb helyzetű. Ennek az egyik negatív hozadéka a magas munkanélküliségi ráta, amely meghaladja az országos 11%-ot (2011). Ebből következően magas a munkaerő piaci túlkínálat, ami azt eredményezi, hogy 15-20%-kal alacsonyabbak a bérek az országos átlagnál. Megállapítható tehát, hogy a kritikus foglalkoztatási helyzet miatt fontos a képzett munkaerő és ebből következően az oktatás szerepe kiemelt jelentőségű. Mivel a régióban alacsony a népességszám, alacsony a népsűrűség és sok az aprófalú, ezek nem kedveznek egy minőségi oktatási rendszer kialakításának. Ezt a folyamatot tovább erősíti a rossz infrastrukturális ellátottság. A vonalas infrastruktúra (közút, vasút) fejlesztésében alapvető változásokra nem lehet számítani a közeljövőben. A gazdaságfejlesztés a megyei központokban koncentrálódik, amelyeknek az elérhetősége rossz és a megyei központok közötti közutak alacsony színvonalúak. Hiányosak a falusi összekötő utak és a másodrendű útvonalak közötti kapcsolatok. (Buday-Sántha A. 2011)

3. OKTATÁSI HELYZETKÉP

A gazdasági helyzet javítása érdekében is szükséges lenne egy jól működő oktatási rendszer kialakítására és annak összehangolására a munkaerő piaci igényekkel. Mivel a térség komoly oktatási múlttal rendelkezik, ezért célszerű lenne kihasználni az abban rejlő potenciált. Ennek meg kellene jelennie a szakképzés és a felsőoktatás szintjén is. A hazai oktatási rendszerben a munkába lépés, illetve a tanulmányok felső szintű folytatásának a feltételét a középfokú oktatás testesíti meg, ezért a vizsgálatunk is erre irányul.

A régiót az országos adatokhoz viszonyítva vizsgáljuk, akkor látható, hogy a szakiskolában tanulók 11,7%-a tanul a Dél-Dunántúlon, míg szakközépiskolában 7,9% és gimnáziumban pedig 9,2%. (2. táblázat) A szakiskolai oktatás viszonylag erősebb a többi középfokú oktatási formához képest.

2. táblázat: Középfokú képzésben résztvevő tanulók számának alakulása 2010

	Szakiskola	Régió-ország viszony (%)	Szakközépiskola	Régió-ország viszony (%)	Gimnázium	Régió-ország viszony (%)
Dél-Dunántúl	16246	11,7%	18990	7,9%	18294	9,2%
Magyarország	139237	100%	240364	100%	198700	100%

Forrás: KSH évkönyv (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Ha ugyan ezt megyei szinten is tanulmányozzuk, akkor megállapítható, hogy Baranya megye (36%) és Somogy megye (36,4%) viszonylag kiegyenlített képet mutat, míg Tolna megye elmarad (27,6%) a szakiskolai oktatás tekintetében. (3. táblázat) A szakközépiszkolai oktatás helyzete arányaiban viszonylag megegyezik a szakiskolai helyzettel. Baranya megye (37,7%) és Somogy megye (36,8%) között nagyon nagy különbség nincsen, viszont ebben az esetben is Tolna megye marad el (25,5%). A gimnáziumi oktatás helyzete egyértelműen eltérő. Baranya megye képviseli a legnagyobb arányú gimnáziumi oktatást (46%) és Somogy megye (27,5%), illetve Tolna megye (26,5%) között nagyarányú különbség nincsen.

3. táblázat: Középfokú képzésben tanulók számának alakulása régió-megyék viszonyában 2010

	Szakiskola (fő)	Megyék helyzete a régióban (%)	Szakközépiszkola (fő)	Megyék helyzete a régióban (%)	Gimnázium (fő)	Megyék helyzete a régióban (%)
Baranya megye	5851	36,0%	7163	37,7%	8421	46,0%
Somogy megye	5915	36,4%	6993	36,8%	5031	27,5%
Tolna megye	4480	27,6%	4834	25,5%	4842	26,5%
Dél-Dunántúl	16246	100%	18990	100%	18294	100%

Forrás: KSH évkönyv (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

A régió belső szerkezetét vizsgálva egy viszonylag homogén képet láthatunk. (4. táblázat) A Dél-Dunántúlon tanulók 30,35%-a tanul szakiskolában, míg szakközépiszkolában 35,48% és gimnáziumban pedig 34,2%.

4. táblázat: Középfokú intézményekben tanulók számának aránya 2010

	Szakiskola (fő)	Régió belső szerkezete (%)	Szakközépiszkola (fő)	Régió belső szerkezete (%)	Gimnázium (fő)	Régió belső szerkezete (%)	Középfokú intézmények (fő)	Régió belső szerkezete (%)
Baranya megye	5851	27,30%	7163	33,42%	8421	39,29%	21435	100%
Somogy megye	5915	32,97%	6993	39,98%	5031	28,05%	17939	100%
Tolna megye	4480	31,65%	4834	34,15%	4842	34,20%	14156	100%
Dél-Dunántúl	16246	30,35%	18990	35,48%	18294	34,18%	53530	100%

Forrás: KSH évkönyv (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Ha ezt megyei bontásban is tárgyalni szeretnénk, akkor elmondható, hogy Baranya megyében egyértelműen a gimnáziumi oktatás a legerősebb (39,29%), míg a szakközépiszkolai oktatás a második legerősebb (33,42%) és a szakiskolai oktatás a legutolsó (27,3%). Somogy megyében viszont a szakközépiszkolai oktatásban tanulnak a legtöbben (39,98%) és utána következik a szakiskolai oktatás 32,97%-kal, míg a gimnáziumi oktatás a leggyengébb (28,05%). Tolna megye a legkiegyenlítettebb. Itt a gimnáziumi oktatás (34,2%) és a szakközépiszkolai oktatás (34,15%) szinte azonos arányt képvisel és a szakiskolai képzés marad el (31,65%).

A vizsgálatunkat, ha kiterjesszük a lakosság és az adott iskola típusban tanulók arányára, akkor érdekes képet kapunk. Megfigyelhető, hogy szakiskolai oktatás tekintetében mind a régió, mind pedig a három megye az országos átlag (1,39%) felett van. (5. táblázat)

5. táblázat: Középfokú intézményekben tanulók számának aránya népességhez viszonyítva 2010

	Lakosság (fő)	Szakiskola (fő)	Szakiskolások -lakosság arány (%)	Szakközépiskola (fő)	Szakközépiskolások-lakosság arány (%)	Gimnázium (fő)	Gimnazisták -lakosság arány (%)
Baranya megye	393758	5851	1,49%	7163	1,82%	8421	2,14%
Somogy megye	320578	5915	1,85%	6993	2,18%	5031	1,57%
Tolna megye	233650	4480	1,92%	4834	2,07%	4842	2,07%
Dél-Dunántúl	947986	16246	1,71%	18990	2,00%	18294	1,93%
Magyarország	10014324	139237	1,39%	240364	2,40%	198700	1,98%

Forrás: KSH évkönyv (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Az országos átlag a szakközépiskolában tanulók figyelembevételével 2,40% és ebben van egy kis lemaradása a régiónak. Míg a szakiskolai oktatásban többen tanulnak Dél-Dunántúlon az országos adatokhoz viszonyítva, addig a szakközépiskolákban kevesebben. A gimnáziumban tanulónál nem egyértelmű a helyzet. A régió arányaiban lemaradást mutat (1,93%) az országos adatokhoz képest (1,98%), de megyei szinten Baranya megye (2,14%) és Tolna megye (2,07%) fölülte van és Somogy megye mutat lemaradást (1,57%).

Ezek után vizsgáljuk meg az egyes iskolatípusokat a középfokú oktatásban, a Dél-dunántúli régióban.

3.1. SZAKISKOLAI TANULÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT

A szakiskolai oktatás nem a legjelentősebbként képviselteti magát, amit jól mutat, hogy országos viszonylatban (2010) a diákok 11,7%-a tanult szakiskolákban ebben a régióban. Ez az országos számokkal összhangban van. A Dél-dunántúli régiót tekintve közel kiegyensúlyozott a megyei szintű szakiskolai oktatás. (6. táblázat) A szakiskolai oktatás területi megoszlása hasonló, mint a szakközépiskolai oktatásé.

6. táblázat: A nappali képzésben résztvevő szakiskolai tanulók számának alakulása 1990 és 2010 között

	Nappali képzésben résztvevő szakiskolai tanulók száma (fő)			Változás 1990-2010		
	1990	2001	2010	2001 1990 %-ban	2010 2001 %-ban	2010 1990 %-ban
Baranya megye	8724	5383	5851	61,7%	108,7%	67,1%
Somogy megye	7207	5539	5915	76,9%	106,8%	82,1%
Tolna megye	5161	4238	4480	82,1%	105,7%	86,8%
Dél-Dunántúl	21092	15160	16246	71,9%	107,2%	77,0%
Magyarország	225356	130545	139237	57,9%	106,7%	61,8%

Forrás: KSH évkönyvek (1990, 2000, 2010) alapján saját szerkesztés, 2012

A régiót tekintve Pécsnek van a legnagyobb szívóhatása. Somogy és Tolna megyében valamelyest kiegyensúlyozottabb képet mutatnak a vidéki oktatási központok Baranya megyéhez képest. Az adatok azt mutatják, hogy a szakiskolai oktatás szerepe, jelentősége a rendszerváltás óta mind országos, mind pedig a vizsgált régió szintjén jelentősen

leértékelődött, ami ellentmondásban van azzal, hogy mindenütt a gazdasági növekedést és a munkanélküliség csökkenését a betelepült ipartól várják. (Buday-Sántha A. 2011)

3.2. SZAKKÖZÉPISKOLAI TANULÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT

A 2010-es évet vizsgálva megállapítható, hogy a szakközépiskolai diákok számának megoszlása 7,9%-a volt az országos átlagnak és csökkenő tendenciát mutat. A három megye közül Baranyában jár a legtöbb diák szakközépiskolába. (7. táblázat)

7. táblázat: A nappali képzésben résztvevő szakközépiskolai tanulók számának alakulása 1990 és 2010 között

	Nappali képzésben résztvevő szakközépiskolai tanulók száma (fő)			Változás 1990-2010		
	1990	2001	2010	2001 1990 %-ban	2010 2001 %-ban	2010 1990 %-ban
Baranya megye	5643	7657	7163	135,7%	93,5%	126,9%
Somogy megye	5054	7054	6993	139,6%	99,1%	138,4%
Tolna megye	3745	7009	4834	187,2%	69,0%	129,1%
Dél-Dunántúl	14442	21720	18990	150,4%	87,4%	131,5%
Magyarország	168445	238348	240364	141,5%	100,8%	142,7%

Forrás: KSH évkönyvek (1990, 2000, 2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Azon belül is Pécsnek van elszívó hatása, jelentősebb vidéki oktatási központokról nem beszélhetünk Baranyában. Somogy megyében is a megyeszékhelynek van meghatározó szerepe (Kaposvár), de ebben a megyében már a vidéki oktatási centrumok jelentősebb potenciált képviselnek. Tolna megyében is Szekszárd, mint a megyeszékhely képviseli a legnagyobb oktatási központot. (Buday-Sántha A. 2011)

3.3. GIMNÁZIUMI TANULÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT

Ha országos viszonylatban vizsgáljuk a gimnáziumi oktatást, akkor megfigyelhető, hogy folyamatosan nő a diákok száma. Ugyan akkor Dél-Dunántúlon csak a 10%-a tanult a diákoknak az országos adatokhoz viszonyítva.

8. táblázat: A nappali képzésben résztvevő gimnáziumi tanulók számának alakulása 1990 és 2010 között

	Nappali képzésben résztvevő gimnáziumi tanulók száma (fő)			Változás 1990-2010		
	1990	2001	2010	2001 1990 %-ban	2010 2001 %-ban	2010 1990 %-ban
Baranya megye	5227	8030	8421	153,6%	104,9%	161,1%
Somogy megye	3286	4622	5031	140,7%	108,8%	153,1%
Tolna megye	4064	4331	4842	106,6%	111,8%	119,1%
Dél-Dunántúl	12577	16983	18294	135,0%	107,7%	145,5%
Magyarország	123427	182687	198700	148,0%	108,8%	161,0%

Forrás: KSH évkönyvek (1990, 2000, 2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Ez a szám nem túl magas. Még a növekedés is csak 45%-os volt az 1990-2010 közötti időszakban, ami jelentős lemaradás az országos növekedéshez képest. Ha megyei szinten vizsgáljuk az adatokat, akkor itt is heterogén képet mutat az oktatás területi megjelenése. Baranyában a régió diákjainak 43,6%-a jár gimnáziumba, Somogyban 27,5%-a, még Tolnában 26,5%-a. (8. táblázat) Somogy és Tolna megyében közel azonos számban járnak gimnáziumba a diákok, de Baranyának a pécsi oktatás erőssége miatt nagyobb szerepe van. (Buday-Sántha A. 2011)

4. KULTURÁLIS HELYZETKÉP

Az oktatás mellett kiemelt fontosságú a kultúra kérdése is. A kutatásunkban a kultúra több szegmensét is megvizsgáltuk:

- a múzeumok és a közművelődés alakulása
- könyvtárak helyzete
- színházak, színházi előadások vizsgálata
- mozitermek száma, mozielőadások látogatottsága

Mindenyik területet részletesen kielemeztük, de terjedelmi okok miatt jelen tanulmány a Dél-dunántúli régió könyvtárainak helyzetével foglalkozik. Mivel az oktatásban könyvtáraknak nagy szerepe van, ezért gondoltuk, hogy kiemelt jelentőségűnek tekintjük. A könyvtárak elemzésénél négy szempontot vettünk figyelembe, amelyek a következők:

- A települési könyvtárak száma
- A települési könyvtárak egységeinek száma
- A települési könyvtárakból kölcsönzött könyvtári egységek száma
- A települési könyvtárak beiratkozott olvasóinak száma

A tanulmányban tartalmi és logikai szempontból két részre bontva elemeztünk:

- Könyvtárak és könyvtári állomány számának alakulása
- Könyvtárakba beiratkozottak és a kikölcsönzött könyvtári egységek számának alakulása

4.1 KÖNYVTÁRAK HELYZETE A DÉL-DUNÁNTÚLON

A TÁMOP kutatásunkban a könyvtárakat különböző szempontok szerint vizsgáltuk. A vizsgált időszak ebben az esetben is 1990 és 2010 között volt.

9. táblázat: A könyvtárak és könyvtári állomány számának alakulása 1990-2000-2010

	A települési könyvtárak száma (db)			2010-es adatok az 1990-es százalékában (%)	A települési könyvtárak egységeinek száma (db)			2010-es adatok az 1990-es százalékában (%)
	1990	2000	2010		1990	2000	2010	
Baranya megye	312	239	247	79,20%	2071640	2105408	1939038	93,60%
Somogy megye	296	240	234	79,10%	1962813	2098034	2206663	112,40%
Tolna megye	130	105	109	83,80%	1393427	1530823	1324516	95,10%
Dél-Dunántúl	738	584	590	79,90%	5427880	5734265	5470217	100,80%
Magyarország	4163	2845	2966	71,20%	40897431	44489957	43784645	107,10%

A régióban a könyvtáraknak komoly kulturális szerepe van. Országos szinten a könyvtárak számában 29%-o csökkenés volt tapasztalható, még Dél-Dunántúlon ez a szám csak 20% volt. (9. táblázat) Fontos megemlíteni, hogy bár sok esetben csökkent a könyvtári egységek száma, a koncentrációjuk viszont nőtt. Sok hátrányos helyzetű településen pedig növekedés volt tapasztalható.

A régióban a könyvtárak számának 20%-os csökkenését lényegesen meghaladja a beiratkozott olvasók számának a csökkenése (-30%).

10. táblázat: Könyvtárakba beiratkozottak és a kikölcsönzött könyvtári egységek számának alakulása 1990-2000-2010

	A települési könyvtárakból kölcsönzött könyvtári egységek száma (db)			2010-es adatok az 1990-es százalékában (%)	A települési könyvtárak beiratkozott olvasóinak száma (db)			2010-es adatok az 1990-es százalékában (%)	
	1990	2000	2010		1990	2000	2010		
Baranya megye	1373744	1245648	783473	57,00%	66715	50899	44233	66,30%	
Somogy megye	1541656	1289411	983382	63,80%	69368	54351	52061	75,10%	
Tolna megye	768257	689150	495322	64,50%	41113	34562	29654	72,10%	
Dél-Dunántúl	3683657	3224209	2262177	61,40%	177196	139812	125948	71,10%	
Magyarország	35905068	34495572	26537087	73,90%	148595	7	1359024	1539928	103,60%

Forrás: KSH évkönyvek (1990, 2000, 2010) alapján saját szerkesztés, 2012

Jelentős volt a kikölcsönzött könyvtári egységek számának 40%-os csökkenése (10. táblázat). Bár a Dél-Dunántúlon Pécs tekinthető a legnagyobb kulturális központnak, de itt is csökkenés volt tapasztalható kölcsönzés terén, illetve a beiratkozottak számának tekintetében.

11. táblázat: Könyvtári ellátottság a Dél-Dunántúlon - 2010

	Települések száma	Könyvtárral		Lakosság száma (fő)	10000 lakosra jutó			
		rendelkező település	nem rendelkező település		könyvtárak száma	állomány száma	kölcsönzött állomány száma	beiratkozottak száma
Baranya megye	301	250	51	393758	6,27	49 244	19 897	1 123
Somogy megye	245	230	15	320578	7,3	68 834	30 675	1 624
Tolna megye	109	107	2	233650	4,67	56 688	21 199	1 269
Dél-Dunántúl	655	587	68	947986	6,22	57 704	23 863	1 329
Magyarország	3154	2931	223	10014324	2,96	43 722	26 499	1 538

Forrás: KSH évkönyvek (2010) alapján saját szerkesztés, 2012

A régióról elmondható, hogy igen nagy a könyvtári lefedettség (11. táblázat), bár pont Baranya megye rendelkezik a legtöbb könyvtárral nem rendelkező településsel. (Buday-Sántha A. 2011)

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Egy régió gazdaságát sok minden meghatározza. Vannak olyan tényezők, amiken nem lehet változtatni. A földrajzi elhelyezkedés többek között az egyik ilyen tényező. A Dél-

Dunántúl egy gazdaságilag elmaradott régió mind az Európai Unióban, mind pedig Magyarországon. Országos viszonylatban a gazdasági teljesítőképessége alacsony, ami sok tényezőre vezethető vissza. Mindenképp meg kell említeni a régió sajátos, heterogén településszerkezetét. Sok zsákfalu, aprófalú helyezkedik el a térségben. Rossz az infrastruktúra és a közlekedési útvonalak nem biztosítanak átvezetést az egyes települések között. Alacsony a népességszám és magas a munkanélküliségi ráta, alacsony a munkaerő kereslet és az elérhető munkabér. Ezek együttesen hatással vannak az oktatási helyzetre. Ennek tudatában egy hatékonyabb oktatáspolitikai kialakítása lenne szükséges, hiszen a régióknak nagy múltja van e téren. Gazdag oktatási és kulturális múlttal rendelkezik, ami jó például szolgálhat, hogy hogyan kapcsolódjon be a térség az ország gazdasági, oktatási és kulturális vérkeringésébe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Buday-Sántha A. (2011): Dél-Dunántúli régió kutatás, TÁMOP – 4.2.1.B – 10/2/KONV – 2010-0002, Munkaváltozat, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs.

Központi Statisztikai Hivatal (1990): Területi Statisztikai Évkönyv, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2000): Területi Statisztikai Évkönyv, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (2010): Területi Statisztikai Évkönyv, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.